

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра екології

Дипломна робота
магістра
з теми «Еколого-економічна оцінка лісоресурсного потенціалу
Тернопільської області»

Виконав магістрант II курсу,
Есо11-М20 групи
Спеціальності 101 «Екологія»
Гора Анастасія Олегівна
Керівник: Семерня Оксана Миколаївна
д.п.н., доцент
Рецензент: Федорчук Іван Вікторович
к.б.н., доцент

Кам'янець-Подільський – 2021 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІСОРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ	7
1.1. Поняття лісоресурсного потенціалу та чинники його формування .	7
1.2. Актуальні проблеми лісогосподарського комплексу України та фундаментальні засади його реформування	13
РОЗДІЛ 2 МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	17
2.1. Характеристика території дослідження.....	17
2.2. Методика еколого-економічної оцінки лісоресурсного потенціалу території	20
2.3. Охорона праці та техніка безпеки в надзвичайних ситуаціях.....	24
РОЗДІЛ 3 КОМПЛЕКСНА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЛІСОРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	27
3.1. Оцінка лісового фонду області за кількісними та якісними показниками.....	27
3.2. Аналіз лісогосподарського сектору	31
3.3. Оцінка рівня інтенсивності лісокористування.....	34
3.4. Аналіз лісовідновлення та лісорозведення.....	41
РОЗДІЛ 4 ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ТА НАРОЩУВАННЯ ЛІСОРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	47
4.1. SWOT-аналіз системи лісокористування області.....	47
4.2 Фінансово-економічний механізм лісогосподарювання та підвищення продуктивності лісоресурсного потенціалу регіону	49
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- SWOT – Аналіз сильних сторін, слабких сторін, можливостей і ризиків
- ДП – Державне підприємство
- ЛГ – Лісове господарство
- ЛРП – Лісоресурсний потенціал
- ОУЛМГ – Обласне управління лісового і мисливського господарства
- ПРП – Природно-ресурсний потенціал

ВСТУП

В економіці України лісова галузь відіграє визначну роль в соціально-економічному розвитку багатьох регіонів і формує експортний потенціал країни на світових ринках. В результаті поєднання двох основних функцій лісу, соціально-економічної та екологічної, формується лісоресурсний потенціал України, який характеризує максимально можливу ефективність такого поєднання. Проте, навіть сьогодні відсутні механізми, які дозволяють на практиці досягнути максимальної ефективності використання лісових ресурсів в системі збалансованого лісогосподарського землекористування. Багаторівневе просторове значення лісоресурсного потенціалу з точки зору економічного, екологічного та соціального аспектів його реалізації обумовлюють необхідність постійного поглиблення досліджень щодо оцінки можливості підвищення ефективності його використання.

Тернопільська область – аграрний регіон, і відноситься до «малолісистих» областей України, тому питання раціонального та оптимально ефективного використання лісових ресурсів з умовами подальшого їх збереження та відтворення, є важливим та актуальним завданням, виходячи із сучасних кризових явищ у екологічній та соціально-економічній сфері.

Виходячи з цього, **актуальним** і доцільним є з'ясування стану та основних тенденцій розвитку лісового господарства, аналізу ефективності використання лісоресурсного потенціалу Тернопільської області з точки зору збалансованого лісокористування та лісовідновлення. Застосування комплексного підходу до оцінки сучасного лісоресурсного потенціалу та його компонентів є основою для надання науково обґрунтованих рекомендацій щодо раціонального, екологічно безпечного лісокористування в контексті сталого розвитку.

Мета дослідження – провести оцінку лісоресурсного потенціалу Тернопільської області за комплексом еколого-економічних показників.

У відповідності до поставленої мети було сформульовано наступні

завдання:

- 1) розкрити суть лісоресурсного потенціалу та його компонентів;
- 2) дати характеристику території дослідження та обґрунтувати вибір критеріїв, за яким буде здійснюватися оцінка лісоресурсного потенціалу території та його компонентів;
- 3) провести комплексну оцінку лісоресурсного потенціалу території дослідження на основі еколого-економічних показників лісового фонду та лісокористування;
- 5) визначити перспективні напрями активізації процесів комплексного використання лісоресурсного потенціалу лісогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження виступає потенціал лісових ресурсів Тернопільської області.

Предмет дослідження – показники лісового фонду та лісогосподарського користування як елементи лісоресурсного потенціалу Тернопільської області.

Методи дослідження. При проведенні дослідження використовували теоретичні методи: збору та опису фактів, аналізу (співставлення, порівняння, класифікації, впорядкування, систематизації), синтезу, оптимізації. Інформаційну базу дослідження складають монографії та науково-аналітичні статті вітчизняних та зарубіжних авторів, статистична інформація розвитку народного господарства України в динаміці, статистичні дані та фінансова звітність діяльності підприємств лісового комплексу Тернопільської області.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що узагальнено, систематизовано та доповнено інформацію про складові лісоресурсного потенціалу на основі їх оцінки; на прикладі окремої адміністративно-територіальної одиниці – Тернопільської області, малозабезпеченої лісовими ресурсами, досліджені сучасні тенденції та визначені перспективні напрями активізації процесів комплексного використання лісоресурсного потенціалу.

Практичне значення одержаних результатів. Узагальнено методичні підходи з комплексної оцінки лісоресурсного потенціалу території.

Охарактеризовано лісовий потенціал і проаналізовано основні показники ведення лісового господарства. Окреслені пріоритетні напрями більш ефективного використання, охорони і розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу в сучасних умовах лісогосподарської діяльності. підвищення їх стійкості та врахування їх еколого-соціальних функцій. Даний матеріал може бути використаний як основа для комплексної оцінки лісоресурсного потенціалу інших територій, а також для написання курсових, бакалаврських і магістерських робіт.

Апробація. Основні положення і результати досліджень обговорені й одержали схвалення на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за підсумками науково-дослідної роботи у 2020-2021 навчальному році.

Публікації. Основні положення і висновки дослідження опубліковані у «Збірнику наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за підсумками науково-дослідної роботи у 2020-2021 навчальному році».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 60 сторінках основного друкованого тексту та складається зі змісту, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 44 найменування.

ВИСНОВКИ

1. На сьогодні існує чимало підходів до трактування поняття лісоресурсного потенціалу в залежності від позицій щодо його вивчення та використання. В загальному розумінні, лісоресурсний потенціал формується за рахунок земель лісового фонду, як вкритих так і не вкритих лісом, на базі яких при раціональному веденні лісового господарства здійснюється розширене відтворення деревних, рекреаційних, мисливських, водних та інших ресурсів, в тому числі побічного користування лісом. Лісопромисловий комплекс України сформований в умовах низької лісистості країни та недостатніх запасів сировини. Сьогодні лісова галузь України розвивається нестабільно, особливо в період економічного спаду в державі, а процес використання лісових ресурсів та їх відтворення не відповідає критеріям сталого розвитку лісового господарства. Реформування лісового господарства в Україні повинно відбуватися із врахуванням позитивного досвіду країн із розвинутою ринковою економікою.

2. Еколого-економічну оцінку потенціалу лісових ресурсів проведено для території Тернопільської області, яка належить до малолісистих областей України, однак у межах якої зосереджено достатньо лісових ресурсів, що за екологічно-збалансованого їх використання можуть забезпечити потреби народного господарства та населення. В основу методики оцінки лісоресурсного потенціалу регіону покладено аналіз показників лісового фонду, оцінку діяльності лісового сектору, інструментів лісовідновлення, тощо. Окремим показником розраховується лісогосподарський потенціал та показник, який враховує соціальне значення лісових екосистем.

3. На даний час 157,7 тис. га лісів Тернопільської області (83%) перебувають у постійному користуванні 6 державних підприємств Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства. Аналіз динаміки лісогосподарських заходів, пов'язаних із

проведенням рубок різних категорій за останні чотири роки свідчить про поступове зниження об'єму ліквідної деревини щороку. Тоді як площі під лісовідновлення поступово скорочуються, спостерігається позитивна тенденція щодо стрімкого збільшення площ під лісорозведення у підприємствах Тернопільській області за 2016-2020 рр. що, безумовно, має позитивний ефект на підвищення показників лісового фонду та лісоресурсного потенціалу. Окремо визначений розрахунковий показник лісогосподарського потенціалу складає 67,9, що за шкалою оцінювання вказує на «Високий» господарський потенціал (3 бали) лісового комплексу області. Однак, на сьогодні існує проблема низького ступеню освоєння потенціалу лісових ресурсів у зв'язку з низкою соціальних та еколого-екологічних передумов. Розрахований показник, який враховує соціальне значення лісових екосистем (за коефіцієнтом Енгеля) і є майже вдвічі нижчим за оптимальний рівень для Тернопільської області. Досягнення оптимальної лісистості території є необхідною умовою формування оптимальної величини лісоресурсного потенціалу в усіх аспектах.

4. Більш повне і ефективне використання усього комплексу лісоресурсного потенціалу області можливе за умов реального реформування лісової галузі, у результаті якого необхідно удосконалити нормативно-правову базу у галузі лісового господарства і гармонізувати з міжнародними принципами сталого розвитку та управління лісами; оптимізувати структуру лісогосподарських підприємств та організацій, збільшити лісистість територій до науково обґрунтованого оптимального рівня; наростити ресурсний і екологічний потенціал лісів; забезпечити належний рівень збереження біологічного різноманіття лісових екосистем; посилити стійкість лісових екосистем та забезпечити ефективне використання лісових ресурсів на ринкових засадах. З метою максимально збалансованого освоєння потенціалу лісових ресурсів Тернопільської області необхідно основним стратегічним пріоритетом діяльності визначити підвищення економічних корисних властивостей лісових ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василик Н.М. Комплексне використання лісоресурсного потенціалу регіону: переваги, сучасний стан та перспективи / Н.М. Василик. // Економіка АПК. – 2009. – № 23. – С. 41–47.
2. Гайда Ю.І. Ліси Тернопільщини / Ю.І. Гайда, І.Р.Гуменюк, Т.В. Кухарський, В.В. Трентовський. // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2005. – Т. 2. – С. 374–376.
3. Гайда Ю.І. Лісоресурсний потенціал та напрямки його ефективного використання / Ю.І. Гайда // Тернопільщина: цілі і потенціал сталого природокористування. Монографія / під. ред. Л.П. Царика. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2015. – 498 с.
4. Глебов М.М. Методичні питання формування оптимальної лісистості в сучасних умовах / М.М. Глебов // Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації. Лісівництво і агролісомеліорація. – Харків: УкрНДІЛГА, 2008. – Вип. 112. – С. 43–45.
5. Гончаренко Т.П. Засади формування та розвитку лісоресурсного потенціалу світу та України / Т.П. Гончаренко, Я.В. Хомутенко // Збірник наукових праць. – 2014. – № 39. – С. 41–52.
6. Грицайчук В.П. Основні складові елементи розвитку потенціалу лісового комплексу / В.П. Грицайчук // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Харків: РІЗО ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2005. – № 668. – С. 108–113.
7. Дейнека А.М. Застосування SWOT–аналізу для розробки сценаріїв розвитку лісового сектора економіки / А.М. Дейнека // Ефективна економіка – 2009. – № 3. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua=1&z=77>
8. Екологічний паспорт Тернопільської області за 2016 рік (від 31 березня 2017 року, №150). – Тернопіль. – 2017. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://mepr.gov.ua/files/docs/eco_passport/202016.pdf

9. Екологічний паспорт Тернопільської області за 2017 рік (від 31 березня 2017 року, №150). – Тернопіль. – 2018. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://mer.gov.ua/files/docs/eco_passport/2017.pdf
10. Екологічний паспорт Тернопільської області за 2018 рік (від 31 березня 2017 року, №150). – Тернопіль. – 2019. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://mer.gov.ua/files/docs/eco_passport/202018.pdf
11. Екологічний паспорт Тернопільської області за 2019 рік (від 31 березня 2017 року, №150). – Тернопіль. – 2020 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ecoternopil.gov.ua/Standovkillya/ecopasport2019.pdf>
12. Екологічний паспорт Тернопільської області за 2020 рік (від 31 березня 2017 року, №150). – Тернопіль. – 2021. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ecoternopil.gov.ua/Standovkillya/Ekopasport2020.pdf>
13. Землі лісового та природно-заповідного фонду – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.hatatr.te.ua/2021/03/07/chym-zhyve-ternopilskiyi-lishosp/>
14. Касюхнич В.Ю. Ефективність використання природно-ресурсного потенціалу земель лісогосподарського призначення / В.Ю. Касюхнич // Збалансоване природокористування. – 2017. – № 2. – С. 134–139.
15. Кватирко О.М. Багатокритеріальна оцінка конкурентоспроможності лісового сектору регіону: теоретичні та методичні підходи / О.М. Кватирко // Агросвіт. – 2021. – №17. – С. 47–56.
16. Крисак А.І. Інтегральна оцінка ефективності стійкості лісогосподарських систем / А.І. Крисак // Економічний аналіз: зб. наук. праць – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2015. – Том 21. – № 1. – С. 56–64.
17. Леньо Р.В. Перспективні напрями впровадження зарубіжного досвіду в систему управління лісовим господарством України / Р.В. Леньо – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/16/txts/12.pdf>
18. Лисичко А.М. Методика економічного аналізу об'єктів що складають лісогосподарську діяльність / А.М. Лисичко // Ефективна

економіка. – 2016. – №4. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6270>

19. Лицур І.М. Лісоресурсний потенціал України / І.М. Лицур – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/15_7/170_Lycur_15_7.pdf

20. Макаренко Е.Л. Оценка и картографирование экологического и древесно-сырьевого потенциала лесов (на примере Иркутской области) / Е.Л. Макаренко. // Научный журнал. География и природные ресурсы – 2007. – №1. – С. 115–124.

21. Марчук Ю.М. Фінансово-економічний механізм лісогосподарвання: особливості та інституціональні передумови формування / Ю.М. Марчук // Економіка та держава. – 2019. – № 2. – С. 58–63.

22. Матусяк М.В. Лісовідновлення на засадах екологічно орієнтованого лісівництва – основа біологічної стійкості лісів / М.В. Матусяк – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstream/lib/jspui2078/1>

23. Мельник Т. Інституціональні передумови нарощення лісосировинного потенціалу / Т. Мельник // Економіст. – № 11. – 2011. – С. 86–88.

24. Методичні рекомендації щодо впровадження Системи управління охороною праці та ризиками на підприємствах, які перебувають у сфері управління Державного агентства лісових ресурсів України – Держлісагентство України, Київ. – 2015. – 95 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rogatynlis.if.ua/ohorona-pratsi/>

25. Михальчинець Г.Т. Фінансове забезпечення розвитку лісоресурсного потенціалу Закарпатської області / Г.Т. Михальчинець // Економіка і суспільство. – 2016. – Вип. 2. – С. 412–417.

26. Мошак О.В. Регіональні проблеми формування і розвитку лісоресурсного потенціалу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/2078/1>

27. Наказ Державного комітету лісового господарства України від 29.12.2008, № 371 «Про затвердження показників регіональних нормативів оптимальної лісистості території України Держкомлісгосп України». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0610-09>
28. Некос А.Н. Екологічна цінність лісів та принципи ефективного збереження та відтворення лісових ресурсів / А.Н. Некос, М.З. Реґо // Людина та довкілля. – Проблеми неоекології. – 2015. – № 3–4. – С. 55–60.
29. Опенько І.А. Коефіцієнт Енгеля як інтегральний показник використання земель лісгосподарського призначення / І.А. Опенько // Агросвіт. – 2019. – № 20. – С. 24–30.
30. Правила рубок головного користування. Затверджено Наказом Державного комітету лісового господарства України від 23.12.2009 N 364 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [364https://zakon.rada.gov.ua/z0085-10#Text](https://zakon.rada.gov.ua/z0085-10#Text)
31. Програма розвитку лісового господарства Тернопільщини на 2017–2021 рр. Затверджено рішенням Тернопільської обласної ради від 10 травня 2017 р. №538 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ternopillis.gov.ua/fileadmin/user_upload/.pdf
32. Регіональний план управління відходами Тернопільської області на період до 2030 року. – Тернопіль. – 2020. – 440 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [Reg_plan2030.pdf](#)
33. Стратічук Н.В. Еколого-економічні засади використання і відтворення лісових ресурсів – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.ksau.kherson.ua/bitstream/handle/123456789pdf?1&isAllowed=y>
34. Сутність та сфера застосування SWOT-аналізу – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bakertilly.ua/news/id44448>
35. Тернопільське ОУЛМГ – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ternopillis.gov.ua/upravlinnja/karakteristika-lisovogo-g-oblasti.html>

36. Ткачів С.М. Аналіз фінансово-господарських показників лісового господарства регіону / С.М. Ткачів, П.А. Никитюк // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 9. – С. 864868.
37. Хвесик М.А. Комплексне використання лісоресурсного потенціалу: механізм стимулювання, інституціональне та інноваційно-інвестиційне забезпечення: моногр. / М.А. Хвесик, О.М. Шибулін, Н.М. Василик. – К.: ТОВ «ДКС», 2011. – 498 с.
38. Чим живе Тернопільський лісгосп – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.hatatr.te.ua/2021/03/07/chym-zhyve-ternopilskyi-lishosp/>
39. Шведюк Ю.В. Еколого-економічний аналіз методів лісовідновлення / Ю.В. Шведюк // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2012. – Вип. 1 (57). – С. 275–282.
40. Шершун М.Х. Аналіз діяльності лісогосподарських підприємств та ефективність використання лісоресурсного потенціалу в умовах розвитку економічної кризи // М.Х. Шершун // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – №4 (70). – С. 194–199.
41. Шубалий О.М. Методичні та прикладні засади інтегрального оцінювання комплексності використання лісоресурсного потенціалу / О.М. Шубалий // Статистика України. – 2011. – № 3 – С. 60–66.
42. Яремко О.П. Інституціональне забезпечення розвитку ресурсного потенціалу лісового господарства Подільського економічного регіону / О.П. Яремко // Збалансоване природокористування. – 2021. – № 1. – С. 29– 41.
43. Ярова І.Є. Просторовий аналіз відтворення лісоресурсного потенціалу: еколого-економічний аспект / Ярова І.Є., Н.В. Мішеніна, Т.І. Пізняк // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2018. – № 1. – С. 406–418.
44. Ярова І.Є. Сутнісні ознаки та змістовна характеристика простору лісоосподарвання України / І.Є. Ярова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2018. – Вип. 6 (76). – С. 146–148.